

Epilog

En ikke-skandale

Pressen fanget heller ikke opp svikten i Nav. Hadde man hørt historier fra ofrene, var man tilbøyelig til å sjekke historien med Nav selv, hevder Sandvik (2023). Da hadde man fått en offisiell versjon som avverget publisering. I den foreløpig siste rettsrunden om erstatning for ofrene (se tidslinjen), var pressen ikke representert (redaksjonen, 2024).

Kanskje det mest urovekkende ved svikten i Nav er at det ikke er en skandale. Som sagt innledningsvis, bruker noen av mediebedriftene uttrykket «skandale» når de omtaler Nav-saken. Noen sier også dette er «Norges største rettsstatsskandale». Etter ministeren Asheims redegjørelse for Stortinget i oktober 2020 kom det også uttalelser fra opposisjonen:

[...] [B]åde Aps Eva Kristin Hansen og Frps Solveig Horne fast at skandalen er blant de største i norsk forvaltningshistorie. Samme budskap kommer fra Rødt-leder Bjørnar Moxnes (Rønning, 2020).⁴⁸

Å kalle noe en skandale er en måte å gjøre en sak mer betydningsfull. Det kan imidlertid også være en snarvei som blir en blindvei. Og hva er egentlig en skandale? Ifølge Hammerstad blir noe skandaløst i møte med mediene

48 Omtalte Eva Kristin Hansen måtte selv fratru sin nye post som stortingspresident høsten 2021 i forbindelse med avsløringene av de folkevalgtes misbruk av ordningen med penderboliger. Den saken ble altså en skandale.

(Hammerstad, 2020). En skandale må sosiologisk sett sies å inneholde en kollektiv forargelse. Man kan tenke seg skandaler i samfunn uten medial offentlighet, men det er vanskelig. Under alle omstendigheter er det rimelig å hevde at media preger og forsterker de stemningene som vi kaller skandalepregete.

I dag har vi en kommersiell og reklamefinansiert presse (Maktutredningen, 2003). Det kommersielle preget innebærer at man søker store opplag, som igjen genererer større reklameinntekter. Den mediale dreiningen Maktutredningen peker på, handler således om at den mediale offentligheten er mer orientert mot saker som skaper sterkt engasjement – gjerne i form av avsky (kriminalitet og forkastelig oppførsel) eller fortvilelse (katastrofer). Pressen har følgelig en egeninteresse i å mane fram sterke følelser i forbindelse med nyhetssaker. Samtidig er det ikke gitt at alle saker drives lengst mulig for å lage skandaleoppslag. Det er også andre dynamikker i spill, dynamikker som ikke er tilstrekkelig analysert.

Som tidligere nevnt, handler dette også om pressens makt. Denne makten kan være større eller mindre, og den kan variere over tid. I denne epilogen vil jeg hevde: 1) at ordet skandale ikke er selvsagt i karakteriseringen av denne saken, 2) at mediedekningen kan tolkes som uttrykk for en svekket fjerde statsmakt, og 3) at den manglende evnen til å definere dette som en skandale gjenspeiler en mangel på bevissthet omkring rettsstatens dynamikk og betydning.

En skandale viser seg altså som en viss mengde oppslag om noe beklagelig, med en opphetet stemning. Ifølge Hammerstad må man skille mellom overtrampet og skandalen. Det er tre kriterier som må tilfredsstilles for at noe skal være en skandale.

1. Det må finne sted et overtramp der noen kan kritiseres.
2. Overtrampet må få bred oppmerksomhet.
3. Oppmerksomheten må ha et klart personfokus (Hammerstad, 2020, s. 16).

I dette lyset er det diskutabelt om det vi har vært vitne til, er en skandale. Selv om det har vært løftet fram et visst ønske om å stille noen til ansvar, har presset mot øverste ledelse i Nav (Vågang) og statsråden (i første omgang Haugli) vært moderat. Presseoppslagene har vært fokusert på å få fram overtrampet i dets mangfold og de personlige konsekvenser. «Overtrampet» ligner heller ikke så mye på de politiske skandalene Hammerstad (2020) tar for seg i sin gjennomgang av de siste 40 årene. Hammerstad mener det har funnet sted åtte

«maktskandaler», hvorav ingen kan måle seg med konsekvensomfanget i Nav-saken. Det handler stort sett om mindre hendelser, brudd på habilitetsregler, langt mindre pengebeløp og misbruk av posisjon. «UDI-skandalen» har ikke fått plass i hans fremstilling.

Samtidig med skrivingen av denne boken har det også dukket opp en lang rekke nye saker.

- Fra senere år er det kjent at en god del folkevalgte har gitt feilaktige opplysninger for å skaffe seg økonomiske goder (saken om pendlerboliger).
- Sommeren 2023 kom det fram at ektefellen til tidligere statsminister Solberg har handlet med aksjer stikk i strid med regelverket for habilitet.
- Noe av det samme felte tidligere utenriksminister Huitfeldt fra Støre-regjeringen og kunnskapsminister Borten Moe.
- I samme regjering måtte blant annet kulturminister Trettebergstuen forlate sin posisjon etter å ha ansatt personer i sin nære personkrets.
- Kunnskapsminister Borch måtte forlate sin stilling etter avsløringer om plagiat i hennes masteroppgave, og helseminister Kjerkol møtte samme skjebne kort etter.
- Justisminister Mehl har blitt kritisert etter at en underliggende etat har foretatt ulovlige investeringer på departementets regning.
- Politiet er innblandet i flere problematiske saker, som er omtalt i kapittel 1 (Olsen, 2023; Rolleforståelsesutvalget, 2023).
- Saken om den såkalte «Helseplattformen» til Helse Midt-Norge (BCG, 2023) gir assosiasjoner til Postkontorskandalen.
- Nav-saken er i realiteten bare en av mange sterkt problematiske saker som vedrører Nav.

Mest talende av alle disse sakene er kanskje likevel at toppbyråkrater ved SMK (Statsministerens kontor) har involvert seg i aksjehandel med parter i næringslivet, på særlig gunstige betingelser (Skaalmo et al., 2023). Disse sakene har handlet om å skaffe seg vinning på bekostning av habilitet. De utgjør et stort skifte i bildet som Hammerstad tegnet over politiske skandaler – som ble dominert av «personlige» skandaler – (se også Hammerstad, 2023).

Sett utenfra reiser det seg også et spørsmål om forfatteren kan ta opp alle disse, og flere saker, uten å endre perspektivet i boken. Politiske skandaler

spiller en mindre rolle i hans bok, og man kan lure på om hans diskusjoner om skandaler tar nok høyde for dynamikken i problematiske hendelser av politisk karakter. I et intervju, der han i forbindelse med alle disse sakene lanserer at det kommer en oppdatert versjon, kommenterer han at Solberg unngikk å måtte trekke seg fra sine verv etter at aksjehandlene til mannen hennes ble avslørt. Hammerstad påpeker to grunner til dette. Den første er at «hun står sterkt» i partiet (Høyre). Det andre er at hun håndterte media på en god måte («hun tok regien» selv). Begge deler virker rimelig, men det interessante rent samfunnsvitenskapelig er hvorfor noen problematiske hendelser blir så problematiske at en person må fratse sin stilling, mens andre ikke gjør det. Her har Hammerstad lite å tilføre.

Noe som er helt sikkert, er at det ikke er skadeomfanget den enkelte hendelse medfører som avgjør utfallet. Det politiske klimaet rundt «skandaløse» hendelser har endret seg mye siden for eksempel Kings Bay-ulykken i 1961. Gerhardsen-regjeringen trakk seg som følge av det som kom fram. I mellomtiden har vi hatt store hendelser som Bravo-ulykken og Kielland-plattformen (Fanebust, 2022), Scandinavian Star og terroren 22. juli. Dette er hendelser som kan sammenlignes med Kings Bay, der politiske miljøer har hatt indirekte ansvar. De har fått varierende utfall, men mønsteret er at sakene med de store konsekvensene i mindre grad medfører personjakten og skandalepreget. Politidirektøren måtte etter hvert gå av etter 22. juli-terroren, men ingen på politisk hold.

De sistnevnte sakene ligner kanskje også mer på hendelsene vi har sett i våre nærmeste naboland. Staten hadde et indirekte ansvar for postkontoraffæren i England (Wallis, 2022), og direkte ansvar for tildragelsene i Windrush-saken. Den danske skatteetaten er et statlig organ under direkte politisk ledelse. Det var kun i Nederland at hendelsene fikk politiske konsekvenser. Politiskandalene i Norge har heller ikke fått tilstrekkelig personfokus til at enkeltpersoner har fratrudd.

Andenæs (1994) hevder at det er en lang tradisjon for å avdekke overgrep og sterkt problematiske forhold innenfor sosialektoren, uten at sakene får skandalepreg. Man kan spørre seg hvorfor. Skandaler er et mediefenomen, og selv om saksforholdet har et skadeomfang og karakter av hittil ukjente dimensjoner og brudd med grunnlovfestede verdier, er ikke dette i seg selv tilstrekkelig for å bruke et slikt uttrykk. Det Hammerstad sier, er i realiteten at skandalen ikke er en skandale før den er konstatert av mediene. Det store spørsmålet er da hvilke mekanismer som trer i kraft for at pressen skal erklære skandalen.

Basert på inntrykk fra mediedekningen vil jeg fremheve fire forhold som kan ha betydning i anledning Nav-saken.

- For det første var det uenighet innad i pressen. Det antydes fra forskjellig hold, for eksempel Nettavisens redaktør (Stavrum, 2020), at de dømte fortjente straffen de fikk, ettersom de oppførte seg *som om* de gjorde noe galt. De skjulte deres handlinger, hvilket betyr at de selv trodde at de brøt loven. En lignende tanke kan ha svekket viljen til å bruke de sterkeste virkemidlene i de andre redaksjonene. Medievitenskapen kan muligvis svare på spørsmål om man avventer hverandres reaksjoner i mediehusene.
- Det er, for det andre, heller ikke utenkelig at presseansatte også er preget av de endringene i politisk kultur (kapittel 7). Det å være mottaker av offentlige stønader er tiltagende blitt assosiert med noe moralsk klanderverdig. Eller for å si det med Nils Christie, kan man si at Nav-klienter ikke er «ideelle ofre» (Christie, 1986).
- For det tredje kan pressen være tilbakeholden med personrettede kampanjer etter massiv kritikk og selvransakelser i forbindelse med tidligere saker. Jeg tenker her spesielt på Tønne-saken, som endte med at den skandaliserte personen tok sitt eget liv. Men også andre saker har i ettertid medført selvransakelser fra pressens side.
- For det fjerde vil jeg nevne muligheten for at man fra departementet og Nav sin side har vært flinke til å legge fram saken slik at man unngår skandaleoppslag. På ansvarlig hold har man tatt seg god tid før man valgte å offentliggjøre feilene. Hva brukte de denne tiden på? Det er kanskje dette man har «informasjonsmedarbeidere» til (enkelte estimerer at det er flere informasjonsarbeidere i offentlige og private foretak enn det er skrivende journalister). I tillegg finnes det byråer som selger slike tjenester. Slike tjenester, om de er hentet internt eller eksternt, er av opplagte årsaker ikke tilgjengelige for offentligheten. Det virker imidlertid rimelig å anta at Nav og departementet har forberedt offentliggjøringen grundig og planlagt sine formuleringer med omhu. De hevdet for eksempel at de ville «snu hver stein» for å komme til bunns i saken. Dette har vist seg å være å love mer enn de var villige til å holde (Ikdahl & Eriksen, 2020a, 2020b).

Hvis man skal tro Foslis (2014) lille studie av «Medias innflytelse i justispolitiske beslutninger», er pressen generelt ute av stand til å yte reell kritisk virksomhet innenfor rettspolitikken område. Media tar mye av statsrådenes tid, sier Fosli, men de har, i motsetning til hva Mathiesen hevder (2002), lite innflytelse på politikktutforming. Etter 2014 har vi i Norge fått et eget medium for rettsjournalistikk i «rett24.no», og dette nettstedet har på kort tid markert seg som en viktig aktør i offentligheten. Men dette er fortsatt en liten bedrift uten reell kapasitet til å utfordre departementer og Stortinget på forskjellige politikkområder.

Jeg har ikke noe grunnlag for å si noe sikkert om hva som har skjedd i denne sakens anledning, verken internt i mediehusene eller blant de ansvarlige i departementer og Nav i deres mediestrategi. Mediedynamikken må andre uttale seg om, og mediestrategiene er skjult (eller så ville de ikke ha fungert som mediestrategi). Men selv om pressen har vært tilbakeholdende med å plassere ansvar hos enkeltpersoner, bruker fortsatt en del av dem uttrykket «trygdeskandale». Det viktige her er ikke om det «er» en skandale eller ikke, men å rette oppmerksomhet mot mediedynamikken og betydningen denne får for ordene og metaforene vi bruker for å benevne det som har skjedd.

Metaforene til Arnesen-utvalget

Arnesen-utvalget har kalt rapporten for «Blindsonen». Det bildet vi blir presentert for i rapporten deres, skiller seg fra det som kommer fram med uttrykket «skandale». De kritiske momentene til tross er rapporten dempende for kritikken av så vel ansatte som ledere. Metaforikken bidrar til dette, men metaforen gjenspeiler helheten i teksten.

En blindsoner er et sted der blikket ikke rekker fram. Mest kjent er bilens blindsoner. Som sjåfører er det et bestemt område skrått rett bak bilen der sjåfører ikke kan observere trafikken gjennom sidespeilene. Sjåfører er klar over dette og orienterer seg i speilene fortløpende for å oppdage om andre trafikanter nærmer seg blindsonen. Dersom man skal svinge ut til den ene siden, skal man kaste et blikk skrått bakover ut av vinduet for å sikre seg at ingen andre befinner seg i dette området der man ikke har oversikt. Som bilist har man et slags

ansvar for å følge med i blindsonen. Samtidig føres det kampanjer for å opplyse fotgjengere og syklistene om at store biler har større blindsoner. Man oppfordrer altså fotgjengere til å unngå dem. Dette er i realiteten å delvis ansvarliggjøre potensielle ofre. Når man snakker om blindsonen i dagligtalen, blir det som befinner seg der, noe det er litt akseptabelt å ikke være oppmerksom på.

Det er også slik det fremstår i Arnesen-utvalgets ordbruk. EØS-retten var noe som «havnet i» blindsonen. Hvis man hadde sagt at man «mistet det av syne» eller at det «ikke var i oppmerksomhetssonen», ville man på forskjellige måter signalisert at noen hadde et ansvar for å «påse» at svikten ikke oppsto. Når noe havner i blindsonen, er det noe som skjer, kanskje «sånt som skjer». Det er et «uhell» eller en ulykke. Vi fører statistikk over ulykker. Disse statistikkene er atskilt fra statistikker over lovbrudd. Lovbrudd kjennetegnes av ansvar. Noen har gjort noe de ikke skulle, eller unnlatt å gjøre noe de skulle. De var forventet å handle annerledes og kan klandres. Grenseoppgangen mot ulykker er ikke skarp, men når uhellet er ute, er det nettopp uhell, og ikke noe man først og fremst klandres for. Arnesen-utvalget bidro, kanskje uforvarende, til å dempe reaksjonene.

Uutgrunnelige skandaler

Skandaler defineres altså av pressen. Hva som ligger til grunn for det skandaløse, er ofte vanskelig å gjennomskue, og Hammerstads omtalte gjennomgang gir dessverre få svar. Det som er klart, er at vi har vært vitne til store feil med store menneskelige konsekvenser. Disse feilene og sviktene er større enn hva vi tidligere kan huske. Det er vanskelig å finne noe å sammenligne med.

Om man skal vurdere svikten i Nav ut fra dens konsekvenser, er det også viktig å gjøre det klart hva man sammenligner med. Vi har en historisk sett generøs velferdsstat som spiller en støttende økonomisk rolle for praktisk talt hele befolkningen minst en eller annen gang i livene deres. Samtidig er velferdsstaten organisert på en måte som skiller mellom søkere av støtte etter et omfattende sett med oppdragende kriterier (vilkår). Velferdsstaten er konstruert slik at den skal tvinge og lokke hjelpetrengende, samtidig som de verdige skal motta ytelser. Det er en balansegang, og man kan selvsagt

diskutere hvorvidt dagens ordninger lykkes med å skape en god balanse. Men man kommer ikke utenom at velferdsstaten kolporterer en slik balanse. Velferdsstaten fikk sin moderne form i 1968 (folketrygden). 20 år senere var den etter manges mening i krise (se nedenfor). Om man oppfatter svikten som skandalepreget, kan det også være farget av (politisk) ståsted.

- Hvis man mener velferdsstaten er for generøs, vil man formodentlig være tilbøyelig til å akseptere svikten.
- Hvis man mener at velferdsstaten allerede er for streng, vil man formodentlig være mer bestyrret.

Fra en strafferettslig vinkel er det sterkt problematisk at lovkravet er brutt og omtrent alle strafferettslige prinsipper er tilsidesatt. Forvaltningsmessig er det sterkt problematisk at presumptivt svakere stilte personer ikke får oppfylt sine rettmessige krav i langt større utstrekning enn beskrivelsene tilsier, men i stedet møter staten i full tyngde («the full force of the law»). Forvaltningen har ikke fanget opp og korrigert denne feilen av seg selv.

Tillit er i dagens politiske regime nærmest å regne som politisk valuta, så det å sette tilliten på spill er særs alvorlig. Hendelsene som ligger til grunn her svekker tilliten til både forvaltningen, domstolene og enkeltpersoner i politisk ledelse.

Innledningsvis falt jeg ned på å omtale hendelsene som en «svikt». En annen grunn til dette valget er også å åpne for å kommentere på pressens ordvalg. Pressen er også en aktør i dette komplekset. Det gjør også Graver i sin omtale av det han kaller «Nav-saken» (2020). Han sier det er «ubegripelig» (s. 77) at feilen ikke er avdekket før, og at feilen er så grunnleggende at det burde ringe en bjelle. At ingen reagerte er «skremmende» (s. 79).

Det er naturlig å sammenligne med andre saker, og UDI-skandalen peker seg ut igjen. Saken handlet, som nevnt, om Utlendingsdirektoratet og deres vedtak om å gi varig opphold («uten mulighet for familiegjenforening») til 182 kurdiske asylsøkere fra Irak «som ikke hadde fast arbeid eller kunne forsørge familien». Avisen VG ble innstilt til «SKUP-prisen», en svært ettertraktet utmerkelse i pressekreter, for «avsløringen» av saken (dog uten å få den). VG kjørte denne saken som en skandale og vant fram på den måten at den fikk store politiske konsekvenser. UDIs vedtak ble fremstilt som ulovlig og ikke minst i strid med «politiske signaler». Departementet startet to gran-

skinger av hendelsesforløpet. Den andre granskingen ble en offentlig nedsatt «kommisjon».⁴⁹ Kommisjonen endte med å levere to rapporter. Den første rapporten var svært kritisk til den tidligere lederen i UDI som var ansvarlig for vedtakene (Trygve Nordby) (VG, 2006b). Den andre rapporten var mildere, men flere andre, inkludert den nye lederen, ble der utsatt for sterk kritikk. Den nye lederen (Manuela Ramin Osmundsen) endte med å trekke seg. Poenget her er at pressen, med VG i spissen, førte en skandale-kampanje og lyktes med å få avsatt en offentlig tjenesteperson. Som vi skal se, var sakens innhold langt fra like graverende som svikten i Nav, om den i det hele tatt kan rettfærdiggjøres som ulovlig eller feilaktig. Men de fant en person å gå etter.

Det neste spørsmålet er hva dekningen av svikten i Nav kan fortelle om den fjerde statsmakt. De bruker ordet «skandale», men går i begrenset grad etter personene som sitter med det formelle ansvaret. Det er ikke hensikten å hevde at pressen burde ha gjort dette. Poenget er at denne unnlåtelsen kan gjenspeile at pressens makt også er blitt svekket.

Det er nok av saker å sammenligne med, der statsråder har måttet forlate sine poster for langt mindre overtramp. Hammerstad (2020) nevner noen av dem (for eksempel Lysbakken, Søviknes, Haga, Valla og Simonsen). Det hevdes at antallet «skandaler» øker hele tiden, men de har sjelden noe med politikk å gjøre (Olstad, 2013). Med Solberg-regjeringen kan man spørre om terskelen for å avsette statsråder på politisk grunnlag er blitt enda høyere. Der har statsråder på løpende bånd blitt knyttet til uttalelser og handlinger som for kun kort tid siden ville ført til at de ble erklært politisk døde, og den tidligere skandaliserte Søviknes ble tatt inn i varmen igjen. Statsråden Listhaug gjorde seg bemerket med en lang rekke respektløse påstander, men måtte til slutt trekke seg fra posten som justisminister. Hun var imidlertid den eneste i Solberg-regjeringen. Så kom Støre-regjeringen, og aldri har så mange statsråder måttet fratrukket sine posisjoner.

Hvorfor medførte Høyre-regjeringens overtramp så sjelden personlige konsekvenser? Og hvorfor så mange i den rødgrønne regjeringen? Dette ville vært naturlige spørsmål for en konstitusjonelt og rettsliberalt orientert maktutredning. Uttrykker mediernes opptreden i forbindelse med svikten i Nav at balansen mellom den fjerde statsmakt og politikken også er forskjøvet i favør av sistnevnte?

49 Ledet av Hans Petter Graver, som også ga navn til utvalget.

Ikke-skandalen i Nav

Nav-saken er blitt forsøkt omtalt som en skandale, men saken har ikke blitt skandaløs i egentlig forstand. Saken har aldri fått et personrettet driv, og ingen har blitt presset til å gå av. Skandaler er et mediefenomen, men mediene fikk aldri gjort denne saken til en skandale. På et rent personlig plan kan man si at dette er et tegn på menneskelighet fra avisredaksjonenes side. Pressen har tross alt en historie med liv på samvittigheten (Tønne-saken). Svikten i Nav har verken utløst politiske kriser eller tilstrekkelig flokkmentalitet i mediene, og det er muligens i seg selv et uttrykk for at politikken dominerer de andre statsmaktene – inkludert pressen – på en uheldig måte.

Hva skal til for å bli «politisk død»? Spørsmålet virker som et mysterium. Noen ganger er det så lite som å ha begått en skatteunndragelse for å være ferdig (Haga i Senterpartiet, jfr. Hammerstad, 2020). En annen måtte fratrukke seg etter å ha gitt uriktige opplysninger til en granskingskommisjon (Osmundsen i forbindelse med UDI-skandalen). I Nav-saken kunne man stå i spissen for en hel forvaltningsavdeling som begår grove feil i stor skala, uten å måtte tre til side.

Det finnes diskusjoner omkring styrkeforholdet mellom statsmaktene, men de har en tendens til å se situasjonen fra særskilte synsvinkler. Et eksempel på dette finner vi i Rasmussens på alle måter imponerende verk om politikken slik den har utspilt seg, med utgangspunkt i Stortinget mellom 1945 og 2000 (Rasmussen, 2015). Når han konkluderer, tar han utgangspunkt i maktutredningens tese om rettsliggjøring. Han aksepterer den ikke uten videre. Faktisk mener han at Stortinget og journalistikken har «rykket frem» fra 80-tallet. Han sier at politikken, i allianse med pressen, har styrket innsatsen for å legitimere seg. I sammenheng med svikten i Nav er det to ting man kan feste seg ved i Rasmussens formuleringer: 1) Han aksepterer rettsliggjøringstesen som utgangspunkt og anerkjenner at den har noe for seg på andre områder. 2) Hans konklusjoner ser saken fra Stortingets perspektiv.

Maktutredningen kunne ha tegnet et helhetlig bilde av statsmaktene og deres innbyrdes forskyvninger. Resultatet ble imidlertid ikke til noen hjelp for å fange opp «vibrasjonene i bakken» som pekte i retning av Nav-saken (slik man faktisk kan gjøre med jordskjelv). Det er kanskje urettferdig å kreve at Maktutredningen skulle fange opp signaler om et jordskjelv som skulle

komme 16 år senere, men de utstyrte oss heller ikke med noe begrepsapparat som kunne ha hjulpet oss.

Jeg har pekt på tre utviklingstrekk som alle kan ha lagt grunnlag for svikten i Nav. For det første har jeg hevdet at forvaltningens posisjon er vesentlig svekket. For det andre har jeg antydnet at det har sneket seg inn en forvaltningspraksis som er åpen for ytre påvirkning. Den påvirkningen må nødvendigvis komme fra politisk hold.

For det tredje pekte jeg på mer håndfaste uttrykk for at den politiske stemningen har endret seg de siste 30 årene. Ingen av disse påstandene er underbygget av empiriske undersøkelser, men de er begrunnet hver for seg og danner utgangspunkt for videre forståelse av svikten. Til sammen utgjør også disse tre momentene en helhet. Forvaltningen er svak og sårbar. Det etterlater et tomrom som fylles av blant annet traktpolitiske strategier. I tillegg preges de kanskje umerkelig av endringer i gjengse oppfatninger. Det er nå vanlig å snakke om å motta hjelp som å «Nave». Å Nave er klanderverdig. Ved siden av å være fagfolk, er de som arbeider i forvaltningen vanlige folk. Dette språket påvirker også dem.

Er rettsstaten i krise? Selve jordskjelvet, svikten i Nav, er en krise. Det er en krise for menneskene som ble rammet hardest. Samtidig er det et ukjent antall mennesker som ikke har fått oppfylt sine rettigheter. Selve jordskjelvet her er en krise i seg selv, og den gjenspeiler antagelig forskyvninger mellom statsmaktene. Men hvem passer på at det ikke oppstår ubalanse mellom statsmaktene? Hver statsmakt skal i utgangspunktet ha egentvingde til å ivareta egne interesser. Men som vi har sett, svekkes noen ganger en statsmakt umerkelig – ved endringer i politisk kultur eller andre strukturelle vilkår, som fremveksten av sosiale medier – eller ved ikke-erkjente konsekvenser av lovendringer (for eksempel innføring av ombudsmenn, offentlighetsloven, innføring av menneskerettigheter i grunnloven og lignende).

Det vi ser i forbindelse med svikten i Nav, er for det første en regjering som bruker veldig lang tid på å innse at de har begått grove feil. Dette fikk også Arnesen-utvalget beskjed om å utrede, uten å lykkes med å tilby noen god forklaring. Vi får nok aldri vite hvorfor Nav brukte så lang tid på å endre praksis og å offentliggjøre sine feil, men ledelsen har nok også brukt den tiden de fikk til rådighet til å legge en strategi for å begrense skaden for Nav og deres ledere, politiske så vel som administrative.

Dernest ble løfter om å «snu alle steiner» fraveket gjentatte ganger. Forvaltningen selv forsøkte å begrense sitt ansvar for å sikre at alle dokumenter kom på bordet. Regjeringsadvokaten fikk skjule sin rolle. Viktige dokumenter ble forsøkt holdt tilbake fra granskere og andre kritiske røster. Ikke minst ble mandatet til Arnesen-utvalget definert av regjeringen (ikke det mer kritiske Stortinget) og definert snevert, noe som i sin tur begrenset deres gransking. Resultatet ble en fortelling om Nav-saken som plasserte den i «ulykkestatistikken».

Når dette påstås å gjenspeile en rettsstatlig krise, handler det ikke om at noen enkeltmennesker har hatt ond vilje. Krisen gjenspeiles av den selvtilliten som kommer til syne i slike handlinger. Man har, med eller uten god tro, selvtillit til å unndra seg løfter og ansvar. Man har selvtillit til å bli sittende i rollene sine. Man har selvtillit til å la det holde med offentlige erklæringer om at man er lei seg, uten å dra dette videre til å gripe til handlinger som indikerer at man vil unngå lignende tilfeller i fremtiden. Det er kanskje håndteringen av svikten og fraværet av reaksjoner som i størst grad burde vekke bekymring.